

УДК 81'243(07)+168.522

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОСОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ЧИТАННІ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Нацюк Мар'яна Богданівна
м.Тернопіль

У статті досліджено проблему визначення культури та її структури, взаємозв'язку мови і культури. Проаналізовано питання концептуальної та мовної картин світу і необхідність їх вивчення для майбутніх учителів іноземних мов. Здійснено класифікацію одиниць з національно-культурною семантикою, зокрема виділено безеквівалентну лексику, фонову лексику, фразеологізми. Автор робить висновки, що необхідно формувати у майбутніх учителів іноземної мови уявлення про переконання, цінності і норми поведінки, які існують і є визначальними для культури країни, мова якої вивчається.

Ключові слова: культура, цінності, культурні універсалиї, безеквівалентна лексика, фонові лексика.

Для формування лінгвосціокультурної компетентності (ЛСКК) у читанні творів художньої літератури необхідно прослідкувати, як виражається специфіка іншомовної культури у мові, як можна засвоїти нерідну культуру за допомогою її мови при читанні художніх творів. Для майбутніх учителів іноземної мови потрібно усвідомити суть культури, так щоб вона допомогла у вивченні іноземної мови, а не була бар'єром. Також необхідними є вміння співставляти і порівнювати рідну й іншомовну культури, бачити в них спільне і відмінне.

Вирішенню основних засад паралельного вивчення мови і культури присвячені роботи вітчизняних і зарубіжних авторів. Зокрема вчені Є. М. Верещагін, Г. В. Єлізарова, В. Г. Костомаров, С. Г. Тер-Мінасова досліджували вираження особливостей культури у мові, М. Байрам, О. О. Корнілов – взаємозв'язок мови і культури. Питання визначення культурних універсалій і можливості порівняння двох культур вивчалися у працях М. Беннета, Л. Самовара, Є. Г. Фалькової. Проте потрібно конкретизувати, як використовувати взаємозв'язок мови і культури для формування ЛСКК у майбутніх учителів іноземної мови у читанні художньої літератури.

Отже, метою нашої статті є окреслити лінгвокультурологічні особливості формування ЛСКК у майбутніх учителів іноземної мови у читанні художньої літератури.

Перш за все, необхідно визначити, що включає в себе поняття «культура». Цей багатогранний феномен нараховує більше двох тисяч визначень і вивчається в контексті різних підходів – гносеологічного, аксеологічного, соціального, когнітивного. Більшість дослідників дають визначення культури з точки зору певного аспекту, зокрема когнітивний підхід представляє культуру як знання, як мисленнєві операції; семіотичний – як систему знаків, яка створюється людиною і передається через комунікацію [2, с.16-23]. Також виокремлює вивчення культури загалом і конкретного суспільства, суб'єктивної і об'єктивної культури, високої і низької культури [8, с.3].

У контексті навчання іноземної мови і культури вчені наголошують на неоднорідності культури в межах одного лінгвосціуму, стверджують про її полікультурність. Те, що подається як культура певної нації, може бути культурою домінуючої впливової більшості у цій нації [9, с.19]. Людина, як правило, належить до різних соціальних груп (вік, стать, професія, релігія, соціо-економічний статус) і тому не може сприйматися як типовий представник. Це питання пояснюється у роботах М. Беннета при розгляді культури на різних рівнях абстракції. На високому рівні абстракції культура певної нації розглядається як однорідна, індивідуальні і групові відмінності приховані. На нижчому

рівні абстракції представники нації володіють загальними національно-культурними зразками, але різняться у специфічних рисах. На ще нижчому рівні розглядають стать, релігію, вид діяльності, фізичні здібності, сексуальну орієнтацію окремої індивідуальності. При цьому автор пояснює, що у всіх націях представлені всі риси, цінності, характеристики, просто деякі з них є домінуючими для цієї нації, а інші знаходяться на периферії [8, с.5].

Вважаємо за необхідне вказати на існування різних субкультур і груп в межах однієї культури та неоднорідність культури будь-якої країни. Останнє твердження дає нам важливу стратегію для вивчення іншомовної культури, яка зосереджується на процесі і на методі аналізу соціальних процесів, розвиває критичне розуміння свого і чужого суспільства [9, с.19].

Не ставлячи завдання дати найбільш всеохоплююче визначення культури, ми відмітимо ті характеристики цього складного явища, які видаються нам суттєвими у процесі формування ЛСКК у майбутніх учителів іноземної мови в читанні творів художньої літератури. Від визначення культури залежить і підхід, за яким відбуватиметься навчання іноземної мови і культури. Отож, поняття «культура» у навчанні іноземної мови і культури можна розглядати як неоднозначний, неоднорідний, багатоаспектний феномен, який нерозривно пов'язаний з мовою, має структурований характер, ціннісний і діалогічний за своєю суттю [2; 8; 9].

Відзначаючи структурний характер культури, вчені вказують на її складові, куди включають загальноприйнятну поведінку, цінності, норми, переконання (beliefs), ставлення (attitudes), матеріальні об'єкти [10, с.228]. У дослідженні Г. В. Єлізарової подається така структура культури. На поверхні культури діють форми – ритуали поведінки. Їх взаємодія формує пресупозиції, які, в свою чергу, породжують переконання чи вірування, які сприймаються всіма членами певного лінгвосціуму як істинні і єдино правильні. Переконання можуть бути усвідомленими та неусвідомленими, що, проте, не впливає на їх істинність для представників цієї нації. Емоційним компонентом переконань є цінності, які визначають найважливіші ознаки і характеристики культури. Система цінностей, яка забезпечує однорідність нації, формує соціальні правила поведінки, які можуть виражатися у звичаях, типових діях [2, с.25-26].

Варто детальніше розглянути компоненти культури – переконання, норми, цінності, оскільки саме їх потрібно вміти виділяти студентам у художньому творі, сприймати і співставляти з відповідними проявами у рідній культурі.

Переконання служать зберігальною базою минулих подій, досвіду, думок, інтерпретації явищ. Переконання відображаються у спілкуванні і поведінці і створюють основу для формування цінностей [10, с.187-188].

Поведінка в суспільстві регулюється нормами, які створюють систему заборон та правил. Спілкування між людьми теж підкоряється певним установкам і законам. В залежності від цілі і характеру застосування всі норми поділяють на традиції, звичаї, закони. Призначення традицій і звичаїв полягає у регуляції міжособистісних і міжгрупових стосунків, а також передачі соціального досвіду з покоління в покоління. Закон чи право є спільним договором між людьми про правила поведінки, які є обов'язковими для всіх і контролюються державою [7, с.34-36].

Дослідники культури з різних дисциплін (культурології, лінгвістики, лінгвокультурології, методики) надають особливості

ваги цінностям, які лежать в основі кожної культури [2; 3; 7; 10]. Цінності є результатом культурно зумовленого сприйняття [10, с.186], а разом із тим, вони впливають на те, що сприймається і як це сприймається [7, с.32]. Зрозуміло, що цінності культури мають свою структуру для збереження її цілісності і уникнення протиріч [7, с.32-33], яка називається системою цінностей. Система цінностей визнається однією з найважливіших сторін культури, її стержнем, яка визначає поняття «добре-погано», «позитивний-негативний» для певного суспільства [8, с.23]. Культурна система цінностей лежить в основі моделей поведінки, комунікативного висловлювання, в значеннях мовних одиниць [7].

Розуміючи, що цінності нації визначають поведінку її представників, виражають культурно специфічне сприйняття реальності та знаходять своє відображення в мові, ми вважаємо необхідним цілеспрямовано вивчати цінності культури країни, мова якої вивчається, і порівнювати з цінностями рідної культури. Перш за все необхідно прокласифікувати їх за ступенем універсальності.

Визнається, що існують концепти, які носять універсальний характер як географічно, так і хронологічно, наприклад «не вбий», «не кради» тощо. При подальшому розгляді видно, що хоча всі цінності світу, навіть протилежні, присутні в одній культурі, їх значимість і рівень схвалення будуть різними у різних культурах, і саме це створює специфічність, неповторність культури [7, с.33]. Визначивши, що культура країни не буває однорідною, розуміємо, що в окремих культурних групах домінуючі цінності можуть відрізнятися від домінуючих цінностей цілої культури. І на найнижчому ступені стоять цінності окремої людини, яка, як представник культури і групи, може поділяти їх пріоритетні цінності, а може мати свої, маргінальні, для соціуму, в якому вона проживає. Отже, загалом цінності за ступенем універсальності можна поділити на:

- універсальні, які поділяють більшість жителів Землі;
- притаманні культурі однієї країни;
- притаманні культурній групі;
- притаманні окремій особистості.

Цей поділ допоможе студентам розібратися з цінностями, представленими в художньому творі. Адже дуже часто цінності культури і окремої культурної групи лежать в основі сюжету і стають темою майже у всіх літературних творах [11, с.138]. Цінності автора можуть відрізнятися від них, і для студентів дуже важливо вміти розрізнати універсальність представлених ідей.

Наступним кроком для здійснення порівняння цінностей культур і формування цілісного уявлення про їх систему є вивчення механізму культурних універсалій [2, с.7; 7, с.58; 10, с.197]. Культурні універсалії дозволяють співставляти наповненість культур, створюючи фундамент спочатку для прийняття, а потім і для засвоєння культурних систем [2, с.29]. Існує кілька моделей, які визначають ціннісні орієнтації нації, зокрема модель Клакхона-Стродбека, Е. Т. Холла, Г. Хофстеде [10, с.197]. Вчені Г. В. Єлізарова, Р. Портер, Л. Самовар, Є. Г. Фалькова здійснювали спроби об'єднати існуючі моделі, і, загалом, в науковій літературі виділяють такі культурні універсалії, на основі яких можна порівнювати культурні системи цінностей:

- ставлення до природи – градація йде від ідеї, що людина контролює природу, до фаталізму;
- ставлення до часу – розуміння часу може бути монохромним, тобто визнається цінність часу, пунктуальність, або поліхромним, коли час є невичерпним ресурсом;
- ставлення до простору – визначає межу особистого простору;
- ставлення до діяльності – орієнтація на теперішній стан, потреби чи на майбутній результат;
- ставлення до спілкування – поділ культур на висококонтекстуальні, де важливі умови спілкування, оточення, ранг співрозмовників, і низькоконтекстуальні, де превалює вербальне, пряме вираження;

- ставлення до характеру аргументації в ході спілкування – передбачає протиставлення лінійності, фактичності, конкретності і абстрактності, інтуїтивності аргументації в ході спілкування;
- ставлення до особистої свободи й автономності особистості – поділ на індивідуалістичні та колективістські культури;
- ставлення до суперництва – виділяє висококонкурентні культури і низькоконкурентні культури;
- ставлення до влади – пов'язане з поняттями ієрархичності, з одного боку, та рівності, з іншого;
- ставлення до природи людини – природа людини розглядається в межах від цілковитої гріховності до повної досконалості [2, с.30-38; 7, с.59-68; 10, с.197-206].

Здійснено дослідження і розроблені шкали з визначення типів культур та їх домінуючих цінностей на основі вказаних культурних універсалій. Так, за шкалою Г. Хофстеде встановлено, що у Великій Британії високо цінуються індивідуалізм (вона на третьому місці в світі за індивідуалістичною орієнтацією після США й Австралії), високий рівень рівноправності, що означає невелику відстань від влади, де все регулюється законами і нормами, а втручання влади є мінімальним. У ставленні до часу британці орієнтуються на минуле, що відображає відданість традиціям, гордість за свої історичні досягнення. За відношенням до спілкування британська культура ближча до низькоконтекстуальних культур, хоча це не є домінуючою цінністю [10, с.198-204, 212-216].

Необхідність вивчення культурних універсалій зумовлено кількома причинами. По-перше, цінності рідної культури стають більш очевидними і зрозумілими. Адже цінності належать до тих понять, котрі людина освоює з соціально-культурного середовища, тому часто не усвідомлює їх і сприймає як належне.

По-друге, майбутні учителі англійської мови повинні мати ґрунтовні знання і глибоке розуміння цінностей англійської культури, щоб адекватно сприймати твори художньої літератури, а саме, що лежить в основі поведінки героїв, точки зору автора, сюжету й основної ідеї.

По-третє, розуміння цінностей й універсалій, за якими співвідносяться культури, дає можливість пояснити екстралінгвістичні (поведінку, традицію, норму) й лінгвістичні явища в іншомовній культурі (вживання слів, сполучуваність, конотацію, фразеологічні єдності).

Для процесу навчання іноземної мови і формування ЛСКК важливо розуміти суть явища «мова», її теперішній «образ», адже мова виступає не менш складним явищем, ніж культура. Нам важливо розглядати явище мови у взаємозв'язку з культурою, коли перша розглядається як виразник особливої національної ментальності. При такому підході визнається соціальна природа мови і її культурноосна функція.

Однозначним є твердження науковців про взаємозв'язок мови і культури, та суть їхнього зв'язку може розглядатися по-різному. Від розуміння суті зв'язку мови і культури залежатиме постановка цілі їх спільного вивчення. В основному погоджуються, що мова є складовою культури, яка відображає цінності, ідеали, важливі для конкретної культури. Також стверджується, що мова формує культуру [10, с.229].

Вважаємо, що можна представити цей зв'язок на декількох рівнях, що пропонує робити С. Г. Тер-Мінасова. На одному рівні, мова – це складова культури. Та в якості форми існування мислення і засобу спілкування, мова стоїть поруч з культурою. Якщо розглядати мову з точки зору її структури, функціонування, способів оволодіння нею, то компонент культури є частиною мови чи фоном її реального буття. В той же час, компонент культури – це не просто певна культурна інформація, яка повідомляється мовою, це невід'ємна ознака мови, притаманна всім її рівням і галузям [5, с.15].

З проблемою взаємозв'язку мови і культури пов'язане питання взаємодії мови, мислення і культури і з'ясування, що з них є вирішальним для становлення двох інших. У теорії міжкуль-

турного спілкування взаємозв'язок мови, мислення і культури пояснює теорія лінгвістичної відносності Е. Сепіра-Б. Уорфа, яка стверджує, що наше мислення знаходиться під впливом мови і культури, яка використовує цю мову. Вважається, що лінгвістична теорія відносності здійснила переворот у розумінні мови, вказуючи, що мова не відображає мислення, а визначає його, а разом і світогляд людини [8, с.12-13]. Та існує чимало протилежних поглядів на цю проблему. Зокрема, за позицією О. О. Корнілова мислення має універсально-предметний код, який є його основою, що робить мови перекладними з однієї на іншу. А конкретизація цього ментального коду здійснюється конкретним етносом. Мислення представників різних народів подібне, але все, що виходить за межі універсального коду, є національно специфічним [3, с.121-122].

У нашій статті не ставити завдання вирішити цю проблему, нам важливо зрозуміти, що мова, культура і мислення взаємопов'язані і взаємовпливають один на одного. Розуміння їх взаємозв'язку дозволяє усвідомити умовність власного світогляду, оскільки він є продуктом мови і культури. А розуміння цього є першим кроком до прийняття «іншості», розвитку толерантності й емпатії.

Своєрідним відображенням взаємозв'язку мови, культури і мислення є концепт картини світу народу, ознайомлення з яким вважається необхідною умовою оволодіння іноземною мовою й іншомовною культурою [3, с.82; 9, с.17]. Дослідники відзначають, що кожен лінгвосоціум створює власний світ [5, с.30; 9, с.17], який М. Байрам називає спільний світ (shared world), і який є однією з визначальних характеристик лінгвосоціуму. Спільний світ приймається всіма його членами, а їх, в свою чергу, визнають його представниками, тому що вони підтримують вірування, поведінку, систему значень цього світу. Спільний світ, відображений лексикою мови, створює мовну картину світу, словесне втілення моделі світу, яке існує в колективній мовній свідомості народу [9, с.17]. Науковці визначають мовну картину світу як результат відображення об'єктивного світу буденною (мовною) свідомістю певною мовною спільнотою в опозиції до наукової картини світу, яка відображає об'єктивно існуючу реальність [3, с.96, 112]. Інші вчені виділяють три форми відображення реальності: реальна картина світу; культурна (понятійна) картина світу – відображення реальної картини світу через призму понять, сформованих на основі уявлень людини, отриманих органами чуттів, пройшовши через свідомість; мовна картина світу – відображення реальності через культурну картину світу [5, с.41; 7, с.40].

На основі аналізу наукових джерел [3; 5; 9] робимо висновок, що в основі мовної картини світу лежить концептуальна, тому одним із завдань формування ЛСКК є оволодіння і мовною, і концептуальною картиною світу країни, мова якої вивчається. Оволодіння не просто мовою народу, а його світом зумовлено декількома чинниками. По-перше, це передбачає проникнення в спосіб мислення нації, спробу глянути на світ очима її представників, з їх «точки зору», адже саме мовна картина світу, тобто словесне втілення моделі світу, яка існує в колективній мовній свідомості певного народу, створює єдину можливу систему координат, окуляри, через які сприймається світ [3, с.78, 96].

Друга причина, яку найчастіше наводять вітчизняні і зарубіжні вчені, це неспівпадіння значень лексичних одиниць рідної й іноземної мов [2, с.52-53; 5, с.29; 7, с.39]. Адже саме в лексичі найбільше відбиваються культурні погляди, цінності, важливі для суспільства поняття, особливості навколишнього середовища [2, с.51; 3, с.106].

По-третє, необхідність засвоєння мовної і концептуальної картин світу зумовлено тим, що засвоюючи іноземну мову, людина одночасно засвоює й іншомовний світ, а це вимагає перекроювання власної, звичної картини світу за іншомовним, незвичним зразком. На первинну картину світу рідної мови і культури накладається вторинна картина світу, мова якої ви-

вчається. Вторинна картина світу – це не стільки картина, яка відображається мовою, скільки картина, створена взаємодією первинної і вторинної картин світу. Цей складний процес потребує певної відмови від власного «я» і пристосування до іншого бачення світу [5, с.49].

Оволодівати картиною світу – в нашому випадку англійською мовою – можна, засвоївши її компоненти. Концептуальна чи культурна картина світу представлена компонентами культури, які ми визначили: нормами, переконаннями, цінностями. Оскільки вона лежить в основі мовної картини світу, то ми переконуємось, що саме норми, переконання, цінності визначають культурну специфічність лексичного наповнення, яке ми услід за Є. М. Верещагіним і В. Г. Костомаровим називатимемо одиницями з національно-культурною семантикою [1, с.60].

Класифікацією одиниць з національно-культурною семантикою займалось багато вчених [1; 3; 5; 6]. О.А. Корнілов виділяє три види національно-культурної лексики: позначення специфічних реалій; позначення універсальних концептів, які мають специфічні прототиби; позначення специфічних абстрактних концептів [3, с.147].

Г.Д. Томахін вживає термін реалії, під яким розуміються слова, що позначають предмети і явища, пов'язані з історією, культурою, економікою і побутом країни, мова якої вивчається, які відрізняються повністю або частково за значенням від відповідних слів рідної мови. Поділ реалій відбувається наступним чином: 1) реалії, властиві одній мові і відсутні у іншій; 2) реалії, присутні в обох мовних колективах, але в одному з них має додаткове значення; 3) в різних спільнотах подібні функції здійснюються різними реаліями; 4) у різних спільнотах подібні реалії різняться відтінками свого значення [6, с.13-14].

З різних класифікацій можна визначити такий поділ лексики з національно-культурною семантикою:

1. безеквівалентна лексика;
2. фонові лексика:
  - А. колокаційні відмінності;
  - Б. конотаційні відмінності;
  - В. понятійні відмінності;
3. фразеологізми.

Безеквівалентними називають слова, чий план змісту неможливо співвіднести з якимось лексичним поняттям іноземної мови [1, с.56]. Поняття, предмети, думки, які позначаються безеквівалентною лексикою, унікальні і притаманні тільки концептуальному світові певного народу і, відповідно, тільки його мові [5, с.50].

До безеквівалентної лексики традиційно відносять [6, с.14-17]: ономастику, а саме топоніми (географічні назви), антропоніми (імена людей); назви матеріальних предметів: побуту, їжі (fish and chips), напоїв (tea with milk), закладів, транспорту, видів спорту, звичаїв (Beefeater), суспільно-політичних реалій (teddy), реалій системи освіти (O-level, A-level), а також слова, які відображають культурно-специфічні поняття й ідеї [2, с.52]. Прикладом останніх може служити слово privacy, яке, хоча можливо перекласти, та переклад не передасть ідеї і значення присутнього в англійській культурі, тому що саме це явище відсутнє в українській культурі [2].

Значно важчим компонентом лексики з національно-культурним компонентом становлять слова, які співпадають на поверхні в своїх лексичних значеннях, але різняться культурними значеннями [2, с.56; 7, с.39]. Їх називають конотативною або фоновією лексикою [1, с.59]. Неспівпадіння значень слів рідної й іноземної мов може відбуватися в декількох площинах. Перше, це колокаційні або лексико-фразеологічні обмеження, які регулюють користування мовою [5, с.52; 7, с.39]. Прикладом можуть служити такі колокації в англійській мові, які не завжди зрозумілі студентам, як heavy rain, heavy traffic, але strong tea, thick soup, які українською мовою перекладаються як сильний дощ, міцний (а не сильний) чай, густий (а не товстий) суп.

Другим неспівпадінням є конотаційне навантаження слів

чи словосполучень [3, с.249]. Наприклад, прикметники *ambitious* і *shy* при перекладі українською звучать як амбіційний і скромний. Відповідно, українці можуть відносити слово *ambitious* до негативних характеристик людини, а *shy* - до позитивних, вкладаючи в них українську конотацію. Насправді, *ambitious* позначає цілеспрямовану, працелюбну людину в англійському значенні, отже воно є позитивним. На противагу йому, *shy* вказує на невпевнену, сором'язливу людину, яка не вміє вступати у контакт з людьми, і, відповідно, несе негативну конотацію. В основі цих конотацій лежать різні цінності англійців й українців. Індивідуалістська спрямованість британської культури поважає рішучість, особисту ініціативу, а більш колективістська українська культура цінує скромність.

Третім неспівпадінням є понятійна відмінність [5, с.54], яка виникає між культурним уявленням про предмет і явищем реальності. Г. В. Єлізарова пояснює понятійну відмінність на прикладі слів *friend* і *friend*, перше з яких несе значення «рідної душі» і відзначається глибиною, а *friend* в англійській мові включає цілий ряд визначень стосунків: друг, колега, подруга, знайомий [2, с.60-63].

До лексики з національно-культурною семантикою відносять фразеологізми [1; 3]. Фразеологізми мають великий національно-культурний потенціал завдяки своєму образно-асо-

ціативному фоні за рахунок культурно-історичних конотацій та експліцитної й імпліцитної культурної інформації [4, с.3-4]. У фразеологізмах відбивається особливості життя і побуту народу, елементи матеріальної та духовної культури, психологія, економічний та історичний розвиток [4, с.19], у них викарбувана картина світу узагальненого представника народу [3, с.255]. До фразеологізмів у їх широкому розумінні відносять будь-які поєднання слів, які не мають точного структурно-семантичного еквіваленту при конфронтації двох чи більше мов, де нижня межа два слова, а верхня – складне речення [4, с.38], тобто до фразеологізмів включаємо ідіоми, прислів'я, приказки. Культурорознавча цінність фразеологізмів може відобразитися:

- всіма елементами, тобто всім ідіоматичним значенням [1, с.85], наприклад прислів'я *Englishman's house is his castle* представляє індивідуалістичну цінність британців, повагу приватного життя;
- роздільно, одиницями свого складу [1, с.85], як у фразеологізмі *to bring smb's coal to Newcastle*;
- своїми прототипами [1, с.85], наприклад *Much ado about nothing* є назвою п'єси В. Шекспіра і передбачає знання цього факту, як і подій п'єси.

Отжу, ми можемо узагальнити лінгвокультурологічні основи формування ЛСКК у схемі 1.

Схема 1. Лінгвокультурологічні основи формування ЛСКК.

Отже, лінгвокультурологічні основи формування ЛСКК у майбутніх учителів іноземної мови полягають у навчанні розуміння неподільності мови, культури, мислення і оволодіння створеної ними концептуальної і мовної картини світу народу, мова якого вивчається. Щоб оволодіти концептуальною картиною світу, необхідно сформулювати уявлення про переконання, цінності і норми поведінки, які існують і є визначальними для

культури країни, мова якої вивчається. Компонентами мовної картини світу є лексика з національно-культурною семантикою, яка поділяється на безеквівалентну, фондову і фразеологізми.

Подальшого дослідження потребують питання визначення культури України на основі культурних універсалій, її типу і місця; здійснення порівняння української та англійської культури.

Література і джерела

1. Верещагин Е.М. Язык и культура: Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров. – [3-е изд., перераб. и доп.]. – М.: Русский язык, 1983. – 267 с.
2. Елизарова Г.В. Культура и обучение иностранным языкам / Галина Васильевна Елизарова. – СПб.: Каро, 2005. – 352 с.
3. Корнилов О.А. Языковые картины мира как производные национальных менталитетов / Олег Александрович Корнилов. – [2-е изд., испр. и доп.]. – М.: ЧеРо, 2003. – 349 с.
4. Прокуророва О.В. Обучение английским фразеологизмам студентов II-III курсов языковых факультетов на материале домашнего чтения: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.02 «теория и методика обучения и воспитания» / Оксана Владимировна Прокуророва. – Владимир, 2006. – 194 с.
5. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация / Светлана Григорьевна Тер-Минасова. – М.: СЛОВО/SLOVO, 2000. – 262 с.
6. Томахин Г.Д. Реали в языке и культуре / Геннадий Дмитриевич Томахин // Иностранные языки в школе. – 1997. -№3. – С.13-18
7. Фалькова Е.Г. Межкультурная коммуникация в основных понятиях и определениях: Методическое пособие. / Евгения Геннадьевна Фалькова. – СПб

- : Ф-т филології і мистецтв СПБГУ, 2007. – 77 с.
8. Bennett M.J. Intercultural communication: A current perspective / Milton J. Bennett // Basic concepts of intercultural communication: Selected readings ; ed. by M.J. Bennett. – Intercultural Press, Inc., 1998. – P.1-34
  9. Byram M. Teaching and assessing intercultural communicative competence / Michael Byram. – Clevedon: Multicultural Matters Ltd., 1997. – 127 p.
  10. Samovar L.A. Communication between cultures / L.A. Samovar, R.E. Porter, E.R. McDaniel – [7th edition]. – Wadsworth: Cengage Learning, 2010. – 411 p.
  11. Valdés J.M. Culture Bound: Bridging the cultural gap in language teaching / Joyce Merrill Valdés. – Cambridge: Cambridge University Press, 1986. – 222 p.

В статті досліджується проблема визначення культури та її структури, взаємозв'язок мови та культури. Аналізується питання концептуальної та мовної картини світу та їх необхідності для майбутніх учителів іноземних мов. Представлено класифікацію одиниць з національно-культурною семантикою, в якій виділено нееквівалентну лексику, фонову лексику, фразеологізми. Автор робить висновки про необхідність формування у майбутніх учителів іноземних мов уявлення про вірування, цінності, норми поведінки, які існують та визначають культуру країни вивчення мови.

Ключові слова: культура, цінності, культурні універсали, нееквівалентна лексика, фонові лексика.

The article researches the problem of culture definition and its structure, the interconnection between language and culture. The issue of the conceptual and language world mappings and the importance of their learning for the future foreign language teachers has been analyzed. The classification of culturally related vocabulary, which contains non-equivalent vocabulary, background vocabulary, phrases, has been provided. The author has made the conclusion about the necessity to form the idea of the beliefs, values and norms of behaviour which are dominant in the target culture.

Key words: culture, values, cultural pattern, non-equivalent vocabulary, background vocabulary.

УДК 377.018.48

РОЛЬ ІНСТИТУТІВ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ В РОЗВИТКУ КУЛЬТУРОТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА

*Ніколаєску Інна Олександрівна
м.Черкаси*

У статті визначено теоретичні основи проблеми розвитку культуротворчої особистості педагога в системі післядипломної освіти. Уточнено сутність понять "культура", "творчість", "культурологічний підхід", сформульовано авторську дефініцію "культуротворча особистість педагога". Обґрунтовано доцільність застосування культурологічного підходу в навчальному процесі інститутів післядипломної освіти. Розкрито культурологічну спрямованість застосування навчально-методичного комплексу, який сприяє розвитку культуротворчої особистості педагога в системі післядипломної освіти.

Ключові слова: культура, культурологічний підхід, культуротворча особистість педагога, післядипломна освіта, творчість.

Характерною ознакою сьогодення постають зміни у всіх сферах життєдіяльності людини, а активне засвоєння культурних цінностей ставлять перед нею проблему вибору і самовизначення в особистих цінностях, культурі, місця в суспільно-професійному житті. За цих умов освіта є одним із головних рушіїв прогресу і вчитель, як носій загальнолюдських і суспільних цінностей, як транслятор надбань культури минулого і творець культури майбутнього, привертає особливу увагу всього наукового світу.

У культурі вчителя, особливо в професійно-педагогічній культурі, виявляється соціокультурний, інтелектуальний, моральний потенціал педагога, тому змінюються й підходи до розуміння сутності педагогічного процесу в системі післядипломної освіти. У державних документах про освіту зазначається, що "...роль учителя полягає не лише в тому, щоб забезпечити трансляцію знань, але і бути носієм культури і загальнолюдських цінностей" [7], а пріоритетними напрямками освіти є ви-

ховання людини, яка з повагою ставиться до культури народів світу.

Професійна діяльність сучасного педагога посідає особливе місце серед інших сфер діяльності людини, а тому зважаючи на це, науковці чимало уваги приділяють проблемам підготовки та перепідготовки вчителя в закладах післядипломної освіти (Н. Білик, Н. Дем'яненко, О. Дубасенюк, Н. Калініченко, С. Крисюк, А. Кузьмінський, В. Луговий, В. Майборода, Н. Протасова, Н. Чепурна та ін.); теоретичного аналізу і обґрунтування механізмів ставновлення вчителя як суб'єкта педагогічної діяльності (Г. Аксьонова, Р. Асадуллін, Є. Волкова, Н. Григорєва, В. Жорнова, Н. Нікітіна, Н. Соловійова та ін.); формування його загальної та професійно-педагогічної культури (М. Віленський, В. Гриньова, Є. Гришин, О. Кисельова, Т. Левашова, А. Мудрик, В. Садова, І. Смирнов, О. Ходусов та ін.); різним аспектам індивідуально-творчого розвитку та інноваційного потенціалу педагогічного працівника (І. Богданова, Н. Кічук, Л. Кондрашова, З. Курлянд, А. Линенко, Н.Мажар, Н. Посталюк, Т. Руденко, О. Цокур та ін.).

Однак у психолого-педагогічній літературі, присвяченій актуальним питанням методології післядипломної освіти та проблемам педагогічної культури вчителя, відсутня чітка концепція розуміння ролі інститутів післядипломної освіти в розвитку культуротворчої особистості педагога, недостатність дослідження застосування в навчальному процесі зазначених закладів культурологічного підходу.

Метою статті є теоретичне осмислення ролі інститутів післядипломної освіти в розвитку культуротворчої особистості сучасного педагога.

Одним із головних напрямів розвитку післядипломної освіти постає пошук методологічних засад, які дозволяють досліджувати нові проблеми в галузі педагогіки та сприяють